

MERE LAUL

Jutustus Raul Meelest

I

ARM ELULE

Lapates Raul Meele retseptiooni, jääb silma sõna *müüt* läbiv kasutamine: omamüüt, müüdiloo, kunstnikumüüt, maailmamüüt. Kunstnik Raul Meele näol on järelikult tegemist autoriga, kelle kunstnikutee on võrreldav müüdiga, mahub müüdiloo raamidesse. Tõsi, Raul Meele elu pole olnud meelakkumine - kunstnikukarjääri rajamine pole kulgenud lihtsalt, biograafias leidub kangelasele vääriliselt nii triumfe kui tagasilööke, loometee pole sirgjooneline, see on otsiv ja, võib oletada, et nii mõnigi kord ka ekslev. Kuid, lõpp hea, kõik hea ning vaadates kasvõi käesolevat, suurepärast ja suurejoonelist retrospektiivi KUMU suures saalis, saab öelda, et tegemist on õnneliku lõpu müüdiga. Õnneliku lõpu müüti tuntakse *imemuinasjutuna*. Vladimir Proppi klassikaline käsitus “Imemuinasjutu morfoloogia” (orig. 1928) sätestab, et imemuinasjuttude muutumatuteks elementideks on tegelaste funktsioonid, mis, olenemata konkreetsetest asjaoludest, on olemuselt muutumatud. Kokku loetleb Propp 31 funktsiooni, ühes loos ei pea need kõik olema esindatud, kuid funktsioonide järjekord on alati sama. Hilisem strukturalistlik narratoloogia, sh. Juri Lotmani kunstilise teksti struktuuri käsitus, lähtub oluliselt Proppi pärandist. Keskne on idee, et süžee käivitub piiri ületusest. Lugu saab alguse siis kui üks tegelane lahkub oma ettemääratud kohalt ja astub üle oma senise maailma läve, teise, tundmatusse, imelisse maailma. Sellisest tegelasest saab kangelane. Kangelase tee ei ole kerge, ta mitte üksnes ei pea võitlema piiritaguse maailma uute ja ennenägemata ohtudega, vaid, mis veelgi hullem, piiriületamise akt muudab ta võõraks ka koduste jaoks. Teda ei tunta enam ära. Nii võib kangelane jääda pikalt kahe maailma vahele hulkuma, pärimata muinasjutulist poolt kuningriiki või leidmata võimalust isakoju naasta.

Raul Meele müüdil on kaks omavahel seotud süžeeeliini.

Esiteks, Raul Meel on hariduselt elektriinsener. Mõnes teises ühiskonnas poleks see olnud võibolla märkimisväärne puue, kuid väikeses ja seda suletumas, semitotalitaarse ühiskonnakorraldusega ENSVs tähendas see, et Raul Meel ei ole kunstnik. Kunstnikud tulid ERKist ja kuulusid Kunstnike

Liitu. Mitte nagu Raul Meel. Seega oli Raul Meele astumine Teaduslik Tehnilise Revolutsiooni (TTR) inseneride armeest kunstiavangardi esirinda oluline distsiplinaarne piiririkumine. Nii ei olnud ette nähtud. Ometi otsustas ta selle meeletu sammu astuda.

II

ULM REALE

Kui on plaanis asuda teekonnale, mille käigus tuleb illegaalina ületada piiri, siis kuidas selleks valmistuda? Võtmesõnaks on sobiv varustus. Reisimoon peab olema maksimaalselt kompaktne. Võimalikult multifunktsionaalne, kokkupandav ja lahtivõetav. Lihtne ja vastupidav. Konverteeritav ja hõlpsasti peidetav. Suurepärane näide on lauake-kata-end, aga ka näiteks šveitsi nuga, magamiskott, pommivöö või kokaiini täis kondoomid. Või ka näiteks kirjutusmasina *monospaced*-kirjatüüp.

Esimesed teosed, millega Raul Meelel õnnestus 1960ndate lõpul ületada distsiplinaarne piir ja edukalt kunstimaailma välja jõuda, kujutasid endist nn kirjutusmasinajoonistusi.

Kes töötanud erinevates meediumites, teab, et tekst on väga ökonoomne meedium. Teksti tegemine nõuab minimaalselt ressursse ja valmistekst on seejuures äärmiselt kompaktne (laota põrandale laiali Tammsaare kogutud teosed ja sa saad ühe keskmise Valdur Ohaka maastikumaali pinnalaotuse). Võrdsete tähelaiustega *monospaced*-kirjatüübi kasutamine muudab teksti ka äärmiselt vastupidavaks: et täheruum on kõigi häälikute puhul sama, saab tekstiosiseid vabalt asendada ja ümberkombineerida, ilma et teksti tervikstruktuur laguneks. Ainus, mis sel juhul veel teksti jäigaks ja kohmakaks muudaks, oleks narratiiv. Ja sellest Raul Meel ettenägelikult loobus. Tema kirjutusmasinajoonistuste semantilised üksused on kas morfeemi või sõna, harvem fraasi pikkused, täislauseid kohtab haruharva. Tekstijupikestest või üksikutest kirjamärkidest moodustatud kompositsioonid leidsid 1960ndate-70ndate Eesti kunstiavangardis sooja vastuvõtu ja tõesti, imelisel kombel, insenerist saigi kunstnik.

Suutmata kunstimaailmas siiski püsivalt kanda kinnitada, jäi Meel mitmeks aastakümneks (täpsemalt, aastani 1987) kahe maailma vahele edasi-tagasi sõeluma, töötades

Projekteerimisinstituudis insenerina ja osaledes aktiivselt kunstielus. Pidev kahe maailma vahel laveerimine oli kindlasti stressirohke, kuid ka piisavalt tulutoov, lubamaks Raul Meelele kasvatada nii vaimset kui materiaalist sõltumatust. Lisaks tekkis edasi-tagasi üelpiiri-liikumisest arvestatav kogemus, kuni lõpuks suutis Raul Meel koguni terveid insenertehnilisi käsiraamatuid kunstiväljale sisse smugeldada. Kuid see oli alles algus.

Raul Meele teine müüdimõõtu tegu on - ta suutis oma kunsti toimetada läbi raudse eesriide.

ENSV oli oluline illegaalse transiidi keskus. Lisaks märkimisväärsetele herooinikogustele (vt. Vladimir Wiedemann, "Maagide kool"), liikus üle ENSV piiri kapitalistlikku Läände ka kõige kõrgema avangardisisaldusega kunstiprodukt, mida toonases N Liidus valmistada suudeti. Läänemaailmas oli selle vastu arvestatav nõudlus, kuid ka Nõukogude piirivalve oli valvel: kui varem kasutasid avangardistid võimalust saata oma graafilisi teoseid Läände posti teel, siis 1970ndatel tõhustati kontrolli ja ka graafilisi teoseid sai edaspidi välismaale postitada üksnes eriloa alusel. Oma loometöid üle piiri toimetada õnnestus nüüd vähestel. Räägitakse, et ENSV-s oli üks avatud meelega ametnik, kes aitas kunstiteoseid lihtkirjadeks vormistada. Räägitakse, et see ametnik olla olnud koguni J. K-M. ise (*nimi toimetusel teada*). Igal juhul läbis hulk ümbrikke kõige kvaliteetsema Nõukogude avangardkunstiga ikkagi takistamatult tolli ja jõudis Läände. Kuid ka see pidu sai läbi. Oli vaja midagi nutikamat välja mõelda.

Raul Meel lävis kohaliku autoriteedi, Tõnis Vindiga, kelle kaudu arenesid välja kontaktid Moskva pörandaaluse kunstimaailmaga. Meel hakkas läbi käima Ülo Soosteri grupeeringuga, nende kaudu tutvus ta Moskva ühe mõjukama allilmaliidri Juri Kabakoviga. Metropolis koondunud üleliidulise pöraandaaluse kunsti võrgustik omas mõningaid hästitoimivaid kontakte Lääne diileritega ja Raul Meel suutis avanenud võimalusi edukalt ära kasutada. Küllap tuli kasuks nii praktiline insenerimõtlemine kui ka varasem kogemus, mis saadud kunsti- ja insenertehnilise maailma vahelise piiri ületuste käigus.

Arusaadavalt suutis aina raudsemaks muutuvast eesriidest läbi lipsata vaid kõige kompaktselt pakendatav avangardkunst: seeriapõhine, minimalistlik, abstraktne ja kontseptuaalne. Raul Meele geniaalseimaks leiutiseks antud kontekstis tuleb pidada 1970ndatel alustatud graafilist seeriat "Taeva all". Teoreetiliselt kuulub seeriasse 5328 graafilist lehte, mis kõik aga on kirjeldatavad üherealise valemi variatsioonidena. Hiiglaslik teos, mida oli võimalik transportida täiesti nähtamatult, ehk nagu Raul Meel ise meenutab: "enda sees, minu peas, minu südames" (vestlus Andres Kurega, 2014). Võis jalutada üle piiri, muretult lasta end tolliametnikel läbi otsida, endal kuustuhat graafilist lehte südames.

Nii juhtuski, et paar lehte sellest seeriast jõudis välja Lääne-Saksamaale, kus need pälvisid 1974 aastal Frecheni graafikatriennaalil II preemia. Seda võitu võibki tinglikult lugeda Raul Meele teise kangelasteo, veelgi imelisema piiriületuse äravormistamiseks.

ERE MULLA

Oli ka sissekukkumisi: Raul Meele diilid Sao Paolo Biennaali, MoMA ning Flash Artiga õnnestus Nõukogude korralvalvel nurjata. Kuid – tegu oli tehtud, süžee kandis ja pikemas perspektiivis polnud müüdi kulgu väärata enam võimalik. Järgnes see, mis järgnema pidi.

Vladimir Proppi kirjeldusel seisneb imemuinasjutu finaali kangelase ära tundmises, mispeale kangelane asub troonile. Ja tõesti, 1980ndate lõpus tunti Raul Meel viimaks ometi ka kodumaal ära. Järgnes laviinina ametlik tunnustus ning tõus klassikustaatusesse. Raul Meel istus väljateenitud troonile.

Raul Meele viimaste kümnendite loomingu – rituaalsete tuleinstallatsioonide, kunstnikuraamatu “Saalomoni Ülemlaul” jm – kaudu kõnelebki publikuga uus, varasemast kangelasest erinev arhetüüp, kõneleb preester-kuningas.

Aga see on juba üks teine lugu.

Raul Meel, DIALOGID LÕPMATUSEGA

Kumu kunstimuuseum, 09.05 – 12.10. 2014